

Yaş ve Toplumsal Cinsiyetin Kesişimselliği: Toplumsal Cinsiyeti ve Yaşı Oluşturma

Deniz Pamuk

Gerontolog, BA, MA, Akdeniz Üniversitesi Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet ABD Doktora Öğrencisi

Adres: Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Anabilim Dalı, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, Türkiye

E-posta: dnzpmk@gmail.com

Geliş Tarihi: 28 Nisan 2017 ; Kabul Tarihi: 17 Eylül 2018

doi: 10.24876/senex.2018.10

Künye: Pamuk, D., (2018). Yaş ve Toplumsal Cinsiyetin Kesişimselliği: Toplumsal Cinsiyeti ve Yaşı Oluşturma. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 2, s. 1-11.

Özet

Yaş ve toplumsal cinsiyetin oluşumu sürekli olup, zaman, mekan ve en önemlisi dahil olunan kültüre göre değişiklik gösterebilmektedir. Yaş; tıpkı toplumsal cinsiyet kavramı gibi, toplum içerisinde bireylerin bir gruba dahil olup olmayacağını ve dahil olduğu grup içerisinde hem uyması gereken kuralları hem de deneyimlerini belirleyen bir unsurdur. Nasıl ki, toplumsal cinsiyet, yaşamın her aşamasında, ve her koşulda yeniden üretiliyorsa, yaş da yalnız bireyler tarafından değil, bireyin etrafını saran toplum tarafından her adımda yeniden inşa edilmektedir. Üstelik, hem toplumsal cinsiyetin hem de yaşın bu yeniden inşa süreçleri, birbirlerinden bağımsız değildir. Bireylerin deneyimleri ve fikirleri, söz konusu iki kategorinin etkileşimi neticesinde şekillenmektedir. Bu çalışmada; her iki kavramın benzerlikleri, etkileşimi ve birbirlerinin yeniden üretimindeki rollerini, yaşamın erken dönemlerinden itibaren deneyimlenen süreçler olarak incelemek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, toplumsal cinsiyeti oluşturma ve yaşı oluşturma kavramlarından söz edilmiş ve ikisi arasındaki etkileşim çeşitli çalışmalarla örneklendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler:

Toplumsal Cinsiyet • Yaş • Kesişimsellik

The Intersectionality of Age and Gender: Doing Gender and Doing Age

Abstract

The gender and age formation processes are constant and may differ according to the time, the place and most importantly the culture which has been involved in. The concept of age, similar to the concept of gender, is an element which determines whether the individuals may get involved in a group of the society and also determines both the rules to obey and the experiences in the involved group. Just as gender is reconstructed in every phase of the life and in all conditions, age is also reconstructed in every phase not only by the individuals, but also by the society that surrounds the individual. Moreover, this reconstructing processes of both gender and age are not independent of each other. The experiences and thoughts of the individuals are formed as a result of interaction of two stated categories. In this paper, the similarities, interactions of both concepts and their roles on reconstruction of each other are aimed to be reviewed not only as the experiences of older adults, but also as the procedures experienced through the life course. In accordance with this purpose, the concepts of doing gender and doing age are discussed and the interactions between them were exemplified with various studies in the field.

Keywords:

Gender • Age • Intersectionality

"...Paketlerinizi bir erkek taşırsa, sebebi sizin bir kadın olmanızdır; bir kadın taşırsa, o kadın sizden genç demektir ve siz de kendinizi yaşlı hissedersiniz."

Simone de Beauvoir

Moskova'da Yanlış Anlama

(Çeviren: Aysel Bora)

Giriş

Sosyal Gerontoloji çalışmalarında sunulan double jeopardy tezi, kadınlar için yaşlanmanın bir problem olduğu yönünde işaretle bulunan bir yaklaşımdır ve günümüze değin, toplumsal cinsiyet ve belirli bir yaş grubuna dahil olmanın getirdiği eşitsizlikleri vurgulamak üzere kullanılmıştır. Dahası bu yaklaşım, yaş ve toplumsal cinsiyet grubu üyeliğinden kaynaklanan ikincilleştirmelerin, nasıl birbiri üzerinden yeniden üretildiklerini de açıklamaktadır (Krekula, 2007, s.161). Türkiye'de de yakın bir tarihte, Arun (2015a), yaş, toplumsal cinsiyet ya da gelir durumunun sağlık veya engellilik durumlarını değerlendirirken izole edilmesinin yetersiz kalacağını, bu sebeple, söz konusu kavramlar arasındaki kesişimselliğe dikkat edilmesi gerektiğini ifade etmiştir (akt: Arun ve Elmas, 2016, s. 358). Dolayısı ile, farklı sosyal kategorilere dahil olmanın, bireyler üzerinde oluşturduğu etki yadsınamaz bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak, söz konusu kesişimselliğin uygun şekilde incelenmesi kadar, kesişimselliklerin, hangi durum ve süreçlerin sonucu olarak ortaya çıktığının incelenmesi de önemli hale gelmektedir. Cinsiyet ve yaş kavramlarının etkileşimini ve modern toplumlarda özellikle kadınların nasıl yaşlılığa ilişkin negatif imge ve stereotipleri içselleştirdiklerini vurgulayan ilk kişi olarak karşımıza çıkan Simone de Beauvoir (Silver, 2003, s. 384), alandaki katkılarının yanı sıra çeşitli edebi çalışmalara da imza atmıştır. Yukarıdaki ifadeler, söz konusu edebi çalışmalardan olan

ve ilk kez Türkçe'ye çevirisi "Moskova'da Yanlış Anlama" olarak uyarlanan "Malentendu à Moscou" isimli romanından alıntıdır. İfadeyi biraz incelediğimizde, bir bireyin hem toplumsal cinsiyetin oluşumunu hem de ileride söz edileceği gibi yaşın oluşumunu "çantayı kimin taşıdığına göre" deneyimlediğini gösteren bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak, tıpkı romandaki karakterin ifade ettiği gibi, eşitsizliklerin başka ne tür eşitsizlikleri doğurduğunu incelemenin yanında, buna yönelik algıların nasıl meydana geldiği de, üzerinde durulması gereken önemli bir noktadır. Bu görüşten yola çıkarak, bu çalışmada; toplumsal cinsiyet ve yaş arasındaki kesişimselliğin, sosyal olarak nasıl ortaya çıktığı, örneklerle ve konuya ilişkin yapılan çalışmalar üzerinden yalnız yaşlı bireyler ya da eşitsizlikler bağlamında değil, yaşam boyu süren etkileşimsel bir süreç olarak nasıl açıklandığını ifade etmek ve bu sayede, yaş ve cinsiyet arası etkileşimin inceleneceği sonraki çalışmalara kuramsal bir rehber sunmak amaçlanmıştır. Ancak, yaş ve toplumsal cinsiyetin kesişimsel ilişkisinden söz etmeden önce, konu ile ilişkili bazı kavramların açıklanması gerekmektedir. Bu sebeple, öncelikle toplumsal cinsiyeti oluşturma ve yaş oluşturma kavramları ayrı ayrı ele alınacaktır.

Toplumsal Cinsiyeti Oluşturma

Feminizmin eleştirilerini 1960'lar ve 1970'lerde sınırlı yasal oy kullanma hakkının ötesine taşınması ile toplumsal cinsiyet ve kültür üzerine düşünmenin miktarında artış meydana gelmiştir ve bu dönem İkinci Dalga Feminizm'in ortaya çıkış dönemi olarak da kabul edilmektedir (Smith ve Riley, 2016, s. 366). Simone de Beauvoir'ın İkinci Cins (Second Sex) isimli çalışması, İkinci Feminist Dalga'nın da başlangıcı olarak görülmektedir. Bu dönemde, kadının toplumdaki konumu ve kadının ikincilliğinin nedenleri sorgulanmış, bu bağlamda ise, toplumsal cinsiyet, cinsellik ve iktidar ilişkileri ataerkillik açısından incelenmeye başlanmıştır (Baştürk Akca ve Tönel, 2011, s. 16). Böylece, toplumsal cinsiyet kavramı yaygın olarak

1970'lerin başında kullanılır hale gelmiştir. Kavram; cinsiyetin biyolojik özelliklerden bağımsız şekilde kadın ve erkeğin toplumsal olarak algılanışı ve kültürel açıdan kadın ve erkek olma süreçlerini işaret etmektedir (Demez, 2005, s. 29). Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ayrımını vurgulamaktaki amaç, biyolojik farklılıkların mevcut fiziksel ya da mental etkilerinin, ataerkil güç sistemini sürdürmek ve kadınlar arasında doğal olarak ev işlerine yatkın olduklarına dair bilinç oluşturmak için abartılmış olan görüşler eleştirmektir (Pilcher ve Whelehan, 2004, s. 56). Bu noktada, bir diğer önemli kavram, "cinsiyetleştirilmiş" kavramıdır. Cinsiyetleştirilmiş kavramı, özelliği maskülen veya feminen olan, ya da toplumsal cinsiyet yoluyla farklı yönleri temsil eden durumlar için kullanılmaktadır. Söz gelimi, pembe ve mavi cinsiyetleştirilmiş renkler olarak karşımıza çıkmaktadır, zira genel algı, pembenin feminen; mavinin ise maskülen bir renk olduğuna yöneliktir. Bunun yanında, ücretli çalışma türleri (yarı zamanlı ya da tam zamanlı), meslek türleri (bakımın kadınsı bir meslek olarak atfedilmesi gibi) yine cinsiyetleştirilmeye örnektir (Crompton, 1996).

Toplumsal cinsiyeti oluşturma kavramı ise, West ve Zimmerman (1987) tarafından, Garfinkel (1967), Goffman (1976, 1977, 1979) ve McKenna (1978)'ye ait çalışmalara dayandırılarak açıklanmıştır. Buna göre; çalışma temel olarak cinsiyet, cinsiyet kategorisi ve sunumu olmak üzere üç temel kavramı içermektedir ve bireylerin dahil oldukları toplum içerisinde kadınlık ya da erkekliğe ilişkin temel doğaları algıladığını, bu doğalarla belirli bir durum ya da içerik dahilinde her iki toplumsal cinsiyetin ortaya çıkışına yönelik ortak görüş elde etmelerinin kaçınılmaz olduğunu vurgulamaktadır (West ve Zimmermann, 1987). West ve Zimmermann'ın yararlandığı etnometodolojik yaklaşıma göre, toplumsal cinsiyet önceden var olan değil, etkileşim yolu ile oluşturulan bir durumdur ve bir edimdir. Bu bağlamda, bireyler öğrendikleri

toplumsal cinsiyet aktivitelerini açığa çıkarmak üzere uygulamalar ve hem başkaları tarafından değerlendirilirken, hem de kendilerini örtük bir değerlendirmeye tabi tutarlar (Kelan, 2010, s. 179). Bu durum ise, toplum içerisinde cinsiyet sunumunu uygularken her bireyin dikkate alındığını ve eğer normlar dahilinde yapılan hesaplamaların dışına çıkarlarsa, toplumsal olarak bir çatışma içerisinde bulunacaklarını ve bu uyumsuzluğun cezasız kalmayacağını göstermektedir (West ve Zimmerman, 1987). Dahil olduğumuz toplum içerisinde, hem bireysel hem de yaşadığımız toplumun yapısı ile ilgili olarak, her birimizin cinsiyetimize (sex) uygun bir cinsiyet sunumu gerçekleştirdiğimizi, dahası, söz konusu sunum ile, davranışlarımızın da uyumlu olması gerekliliğini ileri sürmektedir. Bu bakımdan, West ve Zimmerman'ın örneklendirdiği gibi, cinsiyet, sosyal çevre tarafından kişinin genitaline bakılarak tespit edilemese de, giyim tarzı ile bunu sunduğu varsayılmaktadır ve davranışlarındaki feminenlik-maskülenlik oranı ile, cinsiyet sunumuna uyumlu olması gerekmektedir.

Toplumsal cinsiyetin oluşumu ve sunumuna yönelik bu süreçler, yaş ile benzerlikler göstermektedir. Yaş da yine toplumsal cinsiyet gibi, toplumsal olarak düzenleyici bir ilkeye hizmet eder ve bu sayede farklı yaş grupları arasında kimlik ve güce dayalı farklılıkları belirleyerek organize olmayı sağlar. Bu konuda da yine ilk görüşlerini sunanlardan birisi olarak Simone de Beauvoir (1970) karşımıza çıkmaktadır. Kadının ikincilliğini vurgularken, kendi yaşlanma sürecini deneyimleyen ve annesine verdiği uzun dönemli bakım ile yaşlılığı gözlemleme fırsatı bulan de Beauvoir, İkinci Cins'ten sonra en önemli yapıtlarından biri olarak adlandırılan (Deutscher, 2008; Tidd, 2004) "Yaşlılık" isimli çalışmasını sunmuştur. Ona göre evrensel bir yaşlı tanımının yapılması imkansızdır, çünkü toplum, bireyleri, ayrıcalıklılar ve dezavantajlılar olarak ikiye bölmektedir. Farklı ekonomik, sosyal ve kültürel imkanların bulunduğu bu ortamda, avantaj ve

dezavantaj ayrımı, yaşlılığın eşsiz ve tek tip bir boyut olmasını engelleyecektir. Dolayısıyla, yaşlılığın anlamını bulmak için, mevcut toplumsal grubun dahil olduğu kültürel yapı içerisinde yaşlılara nasıl davrandığını ve grup üyelerinin bireysel olarak kendilerini nasıl tanımladıklarını incelemek gerekmektedir. Bu noktada, yaşlılığı incelerken zaman ve mekan unsurunun değerlendirilmesi gerekmektedir (de Beauvoir, 1970). Bireyler, tıpkı toplumsal cinsiyet gibi, yaş ile ilişkili örtük ya da açık bilgileri, yaşamlarının daha ilk yıllarından itibaren edinmeye başlarlar ve bu bilgileri yaşam seyri boyunca taşımaya, kullanmaya ve yeniden üretmeye devam ederler (Calasanti vd., 2006, s. 20). Dolayısı ile yaş ilişkilerine odaklanmak, bireylerin yaşam içerisinde konum ve deneyimlerinin yaşa bağlı güç ilişkileri içerisinde yer aldığını, dahası toplumun yaşa uygun davranış ve görevleri sınırlandırma sürecini anlamamıza yardımcı olacaktır (Calasanti vd., 2006, s. 18).

Yaşı Oluşturma

Yaşı oluşturma kavramı, toplumsal cinsiyeti oluşturma kavramına benzetilerek geliştirilmiş bir kavramdır. Kesişimsellik perspektifinden bakıldığında, yaş ve toplumsal cinsiyetin yalnız benzerlikleri değil, ikisinin de gündelik yaşam pratiklerinde eş zamanlı yapılandırıldığı ve karmaşık şekilde etkileşime geçtiği görülmektedir (Richter, 2018). Bu kavramı, ilk olarak kullanan Cheryl Laz (1998), West ve Zimmerman'ın (1987) toplumsal cinsiyeti oluşturmaya yönelik kavramsallaştırmasının, yaş için de uygulanabileceğini ve pek çok ortak noktaları bulunduğunu vurgulamıştır. Ona göre, yaş da tıpkı toplumsal cinsiyet gibi bir edinimdir. Dolayısı ile, yaşın oluşumu, tamamlanan değil, sürekli ve bireylerin rolleri, benliği ve kimliğini oluşturup devam ettirdiği bir süreçtir. Bu süreçte, bireyler kendi varlıklarına ilişkin oluşumları gerçekleştirirken, bir yandan evrensel anlayışa da sürekli olarak katkı sunmaktadır.

West ve Zimmerman (1987), her ne kadar çalışmalarında yaşı oluşturma kavramından doğrudan söz etmese de, anasınıfı öğrencileri üzerinden bunu örneklendirmiştir. Söz konusu örnek, Cahill'in (1986a) gerçekleştirdiği çalışmaya dayanmaktadır. Buna göre çalışma, edinilen toplumsal cinsiyet rollerine uygun davranıp davranmama konusunda, çocukların yaşa yönelik grup içi ve bireysel olarak bir takım sınırlamalara tabi tutulduğunu göstermektedir. Eğer bir kız çocuğu, dahil olduğu cinsiyet kategorisine göre bir cinsiyet sunumunda bulunmaz ise, çevresi tarafından "halabebe olmak" ile suçlanmaktadır. Dolayısı ile, yaşına uygun davranmak toplumsal cinsiyeti; toplumsal cinsiyete göre davranmak ise benzer şekilde yaşı oluşturan süreçlerdir. Ve bu durum, daha sosyalizasyon sürecinin başında yer almaktadır. Daha sonraları, toplumsal cinsiyet ve yaşlanma alanında çalışan pek çok kişi, bu konuya ilişkin yaklaşımlarda ve çalışmalarda bulunmuştur. Bunlardan birisi, Moore (2001) tarafından sözü edilen cinsiyetleştirilmiş yaş (gendered age) ifadesidir. Cahill'in çalışmasına benzer şekilde çocuklar üzerinde inceleme yapan Moore (2001), bir yaz kampı içerisinde farklı yaş ve toplumsal cinsiyet gruplarına dahil çocukların etkileşimlerini gözlemlemiştir. Çalışma sürecinde, çocuklar arasında yaş ve toplumsal cinsiyete bağlı örtük bir sınıflandırma olduğunu ve kendi aralarında yaptıkları bu dağılıma göre her grubun farklı seviyelerde statü, otorite ve kontrol hakkı olduğunu ifade etmiştir. Dolayısı ile onun çalışmasında da vurguladığı gibi, yaş olgusu kronolojik değil, sosyal kriterlere bağlı olarak oluşturulmaktadır ve diğer kategorilerden bağımsız değildir (Moore, 2001, s. 853). Daha sonra, Krekula (2007) çalışmasında, yaş kodlama (age coding) ifadesinden söz etmiştir. Yaş ve toplumsal cinsiyetin etkileşiminin tamamıyla çifte risk (double jeopardy) tezi ile açıklanamayacağını ileri sürmektedir. Zira, söz konusu tezin, cinsiyet ayrımcılığı ve yaş ayrımcılığının birleşiminin kadınlar için erkeklere göre yaşlılığı daha sorunlu hale getirdiğini ileri sürmesine rağmen, toplumsal

ve kültürel dinamikler dahilinde, yalnız bu yönde çalışmanın yetersiz olacağını savunmuştur. Çünkü, ayrımcılık ve eşitsizliğin ötesinde, toplumsal cinsiyet ve yaşın oluşumu, nitel çalışmalar ile değerlendirilmesi gereken deneyimleri ortaya çıkarmaktadır. Argümanını ilerletmek için, Sontag'ın (1978), erkeklere kazanımlarına göre, kadınlara ise görünüşlerine göre değer atfedildiği görüşünden yararlanmıştı. Böylece, kadınlar ileri yaş ile birlikte toplumun kabul ettiği çekicilik özelliklerinden mahrum kalmanın krizi ve utancı ile karşı karşıya kalıyorsa, erkekler de, onlara atfedilen "eril özellikler" in, kaybı, zayıflık, bağımlılık ve pasiflik gibi yeni durumların ortaya çıkışının kaygısını yaşamaktadır. Bu durum ise, farklı yaşlanma deneyimlerini yine cinsiyete bağlı olarak elde etme ile açıklanmaktadır (Krekula, 2007, 2009).

Laz (1998), birileri, bizlere yaşımıza göre davranmamız gerektiğini söylediğinde, yaş ile kastedilen şeyin doğumdan itibaren geçen yıllar olduğunu bildiğimizi, bizden bu konuda neler yapmamız beklediğini ve sıklıkla yanlış (yaşına uygun olmayan şekilde) davranmış olmanın getirisini hesaba katacağımızdan söz etmektedir. Bu durum, tıpkı, West ve Zimmerman'ın toplumsal cinsiyeti oluştururken, toplumun beklentisinin dışına çıktığımızda ödeyeceğimiz bedeller ile benzerlik göstermektedir. Bireylerin, yaşlandıklarında belirli bir düzen dahilinde rol değişimi yaşadığını varsayarsak ve eğer söz konusu düzende bir sapma meydana gelirse ya da zamanlama ile ilgili bir hata gerçekleşirse, bu sapmayı işaretleme eğilimi gösteririz (Laz, 1998, s. 85-86).

Dolayısı ile, tıpkı toplumsal cinsiyeti oluşturma kavramının, dahil olunan cinsiyet kategorisine uygunluğunun dikkate alınırılığı gibi, yaş oluşturma süreci de, dahil olunan yaş kategorisine uyumlu olup olmamanın denetlenmesini ifade etmektedir (Utrata, 2011, s. 619). Ancak Krekula, yaş oluşturma sürecinin stereotiplemeden farklılaştırıldığını ifade etmektedir. Stereotipler,

bir grubun üyelerine ilişkin davranış, özellik ve niteliklere yönelik düşünce ve inançları içermekle birlikte, yaş oluşturma bir durum ve eylemi ifade etmektedir. Yaş oluşturma, bireyler kimliklerini oluştururken, herhangi bir eylemin farklı yaş gruplarına göre uygunluğunu denetlemeyi içermektedir ve bu sebeple, bireyler içerisinde buldukları sosyal süreçlerin temeline bu denetlemeyi koymaktadır. Bu sebeple Krekula, (2009, s. 8-10) bunu bir pratik, "oluşturulan" bir şey olarak kabul etmektedir. Dahası, elbette stereotiplerin oluşumu bu süreçten bağımsız değildir ve bunu yaşlı bakıcıları örneği ile açıklamaktadır: Bebeksi konuşma ya da üstten konuşma davranışını edinen ve uygulayan bakıcılar, yaşam seyirleri boyunca düşük mental kapasiteyi, yaşlılık ile birlikte kodlamakta ve dolayısı ile bakım sürecinde yeniden üretmektedir (s.13). Bu durum ise, yaş ayrımcılığının bir belirtisi olarak karşımıza çıkan örneklerdendir (Nelson, 2005; akt: Arun ve Pamuk, 2014, s. 21). Bu noktada, yaşın oluşturulma süreci, yalnızca toplumsal cinsiyet değil, engellilik gibi diğer kategoriler ile birlikte meydana gelebilmektedir ve sonrasında çeşitli önyargı, stereotip ve ayrımcılıkların açığa çıkmasına neden olmaktadır.

Bazı Örnekler

İçinde bulunduğumuz toplumsal yapılar, yalnız toplumsal cinsiyet değil, yaş ile ilgili de bir takım normlara uyumluluğu gerekli kılmaktadır. Bu durum, gündelik yaşama, ifadelere, çalışma yaşamına ve özel yaşama bir şekilde yansımaktadır ve yalnızca günümüze özgü değildir. Tarihsel açıdan bakıldığında, özellikle toplumsal cinsiyet ve yaşın kesişimselliğinin, negatif anlamlarla kullanıldığı örneklerden birisi, İkinci Dünya Savaşı süresince Nazi toplumunun, Yahudi kadınlara yönelik yaptığı propaganda afişleridir. Yapılan incelemeler, bu gruptaki kadınların yaşlı ve çirkin; ya da genç ve fazla erotik şekilde tasvir edildiğini göstermektedir (Wehby, 2012, s. 3). Söz konusu propagandalar, belirli bir toplumsal gruba yönelik olumsuz imaj oluşturma sürecinin yanında, aslında

yaşa yönelik de bir algı meydana getirmektedir. Zira, “yaşlılık ve çirkinlik” ya da “genç ve fazla erotik” kavramlarının bir araya gelmesine neden olmuştur.

Laz (1998, s. 104), yaşın oluşumuna kaynaklık eden unsurlardan birisinin, dil olduğunu ifade etmiştir. Türkiye’deki duruma bakıldığında, kadına yönelik yaş kodlamasının ortaya çıktığı yerlerden birisi gündelik deyimlerdir. Söz konusu deyimler, kadının evlilik yaşına yönelik bir yaş ayrımcılığını da gözler önüne sermektedir (Altun, 2009, s.14). Türk Dil Kurumu’nun web sitesinde yayınladığı yaş ve toplumsal cinsiyetin kesişimselliğini gösteren deyimlerden bazıları şu şekildedir:

Tablo 1: TDK’da Gösterilen Kadın ve Yaşına Yönelik Deyimler

Tablo 1: TDK’da Gösterilen Kadın ve Yaşına Yönelik Deyimler	
Deyim	Anlamı
Evde Kalmak	Kızın evlenme çağı geçmiş olmak
Kocakarılığı Tutmak	Geçimsiz, inatçı, şirret yaşlı bir kadın gibi davranmak
Tohuma Kaçmak	1)Üreme veya üretme gücü kalmamak. 2)Yaşlanmak, evlenme çağı geçip kartlaşmak
Jigola Tutmak	Yaşlı, zengin bir kadın, genç bir erkekle ilişki kurmak

Kaynak: TDK, 2018.

Söz konusu deyimlere ve anlamlarına bakıldığında, bir kadının evlenmesine yönelik bir yaş sınırı olduğu, dahası, evlenme yaşının geçmesinin olumsuz bir durum olarak algılandığı görülebilmektedir. Dahası, yaşlı bir kadın olmak, negatif özellikler ile betimlenirken, yaşlı bir kadının kendisinden genç bir erkekle birlikte olması da yine olumsuz bir şekilde ifade edilmektedir. Dolayısı ile, yaş probleminin, kadınlar açısından pek çok kuruluş tarafından belirlenen resmi sınır 65’e ulaşmadan da, ortaya çıkabildiği, üstelik, toplumsal cinsiyet oluşturulurken (evlenme yaşının gerektirdiği normlara uyararak evlenmek), aynı zamanda yaşı da oluşturduğu (geçimsiz yaşlı bir kadın gibi davranmak) ve bu sürecin aslında karşılıklı ortaya çıktığı görülebilmektedir. Aynı zamanda, söz konusu deyimler, Laz’ın (1998) ifade ettiği gibi, bireylerin rol değişiminde zamansal düzene uymaması durumunda meydana gelen

sapmayı, toplumsal olarak işaretleme eğiliminin de bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bir yüksek lisans tezi kapsamında, evlenmek için ideal yaşın ne olduğuna ilişkin katılımcılara soru yöneltilmiştir. Buna göre, kadınların evlenme yaşına yönelik en sık ifade edilen yaş grubunun, %64,8 lik bir oranla 18-25 yaş aralığı olduğu, 36 yaş ve üzeri olarak ifade eden kişi oranının ise %0,9 ile sınırlı kaldığı görülmüştür. Aynı çalışma içerisinde, erkeklerin ideal evlilik yaşına yönelik yanıtlar ise, erkeğin yaşının daha büyük olması/olabileceği yönünde bir algıyı göstermektedir: Buna göre, %48,1’lik bir oranla çoğunluğun 25-30 yaş arasında evlenilmesi gerektiği, bu oranı ise, 36 yaş ve üzerinin takip ettiği görülmüştür (Karaboğa, 2008, s. 12). Erkeklerin evlilik yaşına ilişkin daha yüksek bir yaş sınırı belirtmesi yukarıda örneklendirilen deyimlerdeki gibi, belirli bir yaş geçmiş ve evlenmemiş kadının artık yaşlandığını ve dolayısı ile kabul edilen “kadınlık” normlarını taşımadığı anlayışının yeniden üretilmiş hali olarak yorumlanabilir.

Yaş ve toplumsal cinsiyetin oluşum süreçlerinin kesişim noktalarından bir diğerinin, beden kavramı olduğu görülmektedir. Ciltteki kırışıklıklar gibi bedensel özellikler, kişinin kendi içerisinde ve kişilerarası etkileşiminde, yaşına ilişkin belirli bir konumda hissetmesine hizmet etmektedir. Ancak, bunların söz konusu konumlandırmaya katkı sağlaması için, kültüre bağlı olarak yorumlanmış olması da gereklidir (Laz, 1998, s. 104). Bireylerin yaşlanma sürecinde bedenleriyle ilgili elde ettiği deneyimler, nasıl göründükleri ve davrandıklarına bağlı olarak şekillenmektedir ve bu deneyimler, toplumsal cinsiyetten bağımsız değildir. Dolayısı ile, yaş ile uyumlu görünüm ve davranışın sonuçları, toplumsal cinsiyete göre değişebilmektedir (Calasanti, 2005, s. 10). Twigg (2004), kadınların çekiciliği konusunda, belirleyici unsurun erkekler olmasının beraberinde, yaş unsurunun araya girmesi ile bir de genç bakışı

unsurunun dahil olduğundan söz etmektedir (Calasanti vd.,2006, s. 21). Dolayısı ile tek bir bakış açısı (erkek bakışı) ile değerlendirilen kadın, ilerleyen yaş ile birlikte artık iki tür bakış açısı (erkekler ve gençler) tarafından değerlendirilmekte ve bu değerlendirmeler, tekrar ve tekrar toplum içerisinde yeniden üretilmektedir.

Demez'in (2012), yaşlılık algısının medyada temsiline yönelik gerçekleştirdiği çalışmada, toplumsal cinsiyet bağlamında değerlendirilen metinlerin ağırlıklı olarak yaşlılığın; kadın olmak, kadının bedeni ve görünümündeki olumsuzluk ile ilgili olarak sunulduğu, dahası yine kadınların yaşın ilerlemesi ile birlikte bedenlerinden memnun olmadıkları ya da olmamaları gerektiğine yönelik görüşlerin gündemde tutulduğu görülmüştür. Aynı çalışmada, estetik yaptırmış bir ünlünün, medya tarafından eleştirilmesi, (s.111-112) oluşturulan yaş kodlamasının dışına çıkmanın ve "yaşlı bir kadın olarak, estetik gibi bir uygulamaya başvurmaya" toplumsal olarak verilen tepkiyi örneklemesi olarak yorumlanabilir. Ancak, yaşı oluşturma süreci ile ilgili önemli noktalardan birisi, sürecin tek boyutlu bir süreç olmadığıdır. Kerkula'nın (2009) mülakat gerçekleştirdiği kadınlar arasında bir katılımcı, çevresinin kodlamasına göre "yaşlı kadın" olarak ifade ederken aslında "o kadar da yaşlı hissetmediğini" ifade etmiştir. Yine aynı çalışmada, başka bir kadın, yaşlı olduğu için, asla cinsel yaşamının olmayacağını beyan etmiştir. Hırvatistan'da, yaşlıların yaşlanma deneyimleri üzerine görüşlerini içeren başka bir çalışmada, katılımcılardan 75 yaşında bir kadın, makyaj yapmak ve spor giyinmek istediğini ama bu tür davranışların gençlere uygun olduğunu (içselleştirme) ve toplumun kendisini, bu tür davranışların yaşı için uygun olmaması sebebiyle yargıladığını ifade etmiştir (Zeman ve Geiger Zeman, 2015, s. 82). Söz konusu iki örnek, yaş ve toplumsal cinsiyetin kesişimselliğinin homojen olmadığını, bu sebeple her ne kadar

ortak toplumsal kural ve tanımlamalar olsa da, bireysel deneyim ve algının farklılaşabileceğini açıklamaktadır.

Son yıllarda, yaş ve toplumsal cinsiyetin ilişkisi üzerine incelemeler, erkeklik çalışmalarının ilerlemesi ile, yaşlılık ve erkeklik olgusu üzerinde de durmaya başlamıştır. Smith ve diğerleri (2007) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada, 60 yaş üzeri erkeklerin, başarılı yaşlanmayı bağımsızlıkla, bağımsızlığı ise erkekliği korumakla ilişkilendirdikleri görülmüştür. Bu gerekçe ile, yaşlılıkla birlikte meydana gelen fiziksel ya da sosyal kayıplar (görme bozukluğu nedeni ile araç kullanamaz hale gelmek gibi), bağımsızlıklarına bir tehdittir ve erkekliklerini olumsuz etkilenmektedir. Dahası, yardıma ihtiyaçları olduğunda, yine cinsiyet kimliklerine yönelik bir tehdit olarak algıladıklarından, en kötü aşamaya gelene kadar yardım talep etmedikleri öğrenilmiştir. Benzer şekilde bir başka çalışmada ise, erkeklerin, doktora kadınlar kadar kolay gidemediklerini, doktordan yardım istemenin kadınsı olan kırılmağa işaret ettiğini ve erkeklik algısı için tehdit oluşturduğunu ifade ettikleri görülmüştür (Thompson Jr. ve Barnes, 2016). Bu örnekler toplumsal cinsiyet rollerinin, yaşlılıkla meydana gelen değişim ve kayıplara uyum sağlama şekilleri üzerindeki etkilerini değerlendirmek açısından oldukça önemlidir.

Demir (2017) tarafından yakın bir zamanda, mizah dergilerinde yaş ayrımcılığının yeniden üretimi üzerine yapılan bir çalışma, her ne kadar doğrudan yaş ve toplumsal cinsiyetin oluşum süreçlerine ilişkin bir incelemede bulunmasa da, Türkiye'de, yaşlılığın kadın ve erkek için nasıl oluştuğu/oluşturulduğunu karikatürler üzerinden değerlendirmek için önemli örnekler sunmaktadır. Söz konusu örneklerden birisi, yaşlı bir erkek ile genç bir kadının iletişimini gösteren bir karikatürdür. Yaşlı erkek, bunak ve iktidarsız olarak temsil edilirken (Demir, 2017, s. 71), yaşlanma sürecinde erkeklerin, toplumsal cinsiyet kaybı ve cinsiyetsizleştirilmesine örnek

olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı çalışmada örneklerden bir diğeri ise, yaşlı bir kadın ile torununun iletişimini gösteren bir karikatürdür (s. 68). Bu karikatürde ise, yaşlı kadının yine özel alan sınırları içerisinde (ev içi) ve müdahaleci bir profil ile çizildiği görülmektedir. Bu gibi örnekler, yaşlılığa ilişkin imgelerin yine toplumsal cinsiyetten bağımsız şekilde oluşturulmadığını incelemek açısından yararlı olacaktır.

Tüm bu örnekler ile, görülmektedir ki, yaşam seyri boyunca edinilen toplumsal cinsiyet rolleri, yaşlılığın algılanışı ve deneyimlenişi üzerinde etkilidir. Kadın ve erkeklerin, dahil oldukları toplumsal cinsiyet bazında, yaşlılığa ilişkin öz algıları ve yine çevreye yönelik algıları da değişmektedir.

Sonuç

Toplumsal cinsiyet ve yaş yaşanan toplum içerisinde, sürekli yeniden üretilmekle birlikte, birbirlerinin üretim sürecine de etki etmektedir. Tıpkı West ve Zimmerman'ın (1987) çalışmasında sunduğu örnek gibi, yaşına uygun davranmak ait olduğu toplumsal cinsiyete dahil olma hakkını verirken, toplumsal cinsiyetine uygun davranmak da yine dahil olduğu yaş grubunun onaylanması anlamına gelmektedir (Laz, 1998; Moore, 2001; Krekula, 2007). İki sürecin birbiriyle etkileşimi olmasının yanında pek çok ortak noktası bulunmaktadır. Öncelikle, yaş ve toplumsal cinsiyetin oluşum süreçleri, süreklidir ve zaman, mekan ve en önemlisi dahil olunan kültüre göre değişiklik gösterebilmektedir. Her iki sürecin de hem bireysel hem de toplumsal aşamaları mevcuttur ve eğer söz konusu aşamalardan biri diğerine uyumlu olmazsa, çoğunlukla söz konusu yaş veya toplumsal cinsiyet grubunda yer alan bireyler, toplumsal olarak tepki görme ihtimali ile karşı karşıyadır.

Yaşamda edinilen pek çok deneyim, bireylerin zihninde, her iki kategoriye ait ve birbirinden ayrılması mümkün olmayan bir takım imgeleri

oluşturmaktadır. Söz konusu kategorilerden birinden sapmış olmak ise, diğer kategoriye aitliğin kaybı anlamına gelmektedir. Bu sebeple, özellikle deneyimler söz konusu olduğunda, yaş ve toplumsal cinsiyetin birbirinden bağımsız düşünülmemesi, özellikle nitel çalışmalarda, bireylerin mevcut durum ve deneyimlere verdikleri tepkileri anlamlandırabilmek açısından oldukça önemlidir.

Sunulan yaşlı imgelerinin, toplumsal cinsiyete göre nasıl şekillendiğine dikkat etmek gerekmektedir. Geleneksel görüşe göre, özel alan ve duygular ile bağdaştırılmış bir kadının, kamusal alan ve mantık ile bağdaştırılan bir erkeğe göre (Demez, 2005, s. 30) yaşlanma deneyimi ve yaşlanma sürecine yönelik hem bireysel algısı hem de toplumsal olarak algılanışı aynı olmayacaktır. Elbette, bazı durumlarda, yaşlıların bireyselliklerinin yok sayıldığı ayrımcı tutumlar meydana gelebilmektedir (Butler, 1969; Nelson, 2005). Söz gelimi, tek tip bir yaşlılık algısı (bunama, çocuklaşma vb.) aslında yaşamı boyunca bir toplumsal cinsiyet grubunun üyesi olarak deneyim ve bakış açısı elde etmiş kişileri cinsiyetsizleştirmek anlamına gelmektedir. Oysa yukarıda sunulan bazı örnekler, cinsiyetsizleştirmeye karşı duyulan kaygının, bireylerde kendilerini ve ihtiyaçlarını gizlemeye yönelik bir eğilim oluşturduğunu göstermektedir. Bunların yanında, demans gibi, nörodejenaratif hastalıklarda dahi, bireylerin verdikleri tepkilerin, toplumsal cinsiyet kimliği ile bağdaştırıldığı çalışmalar mevcuttur (Westwood, 2016; Boyle, 2017). Bu noktada bilgi eksikliği ve yanlış inançlar ile tek tipleştirilmiş demanslı birey, toplumsal cinsiyetine yönelik çeşitli tepkiler verebilmekte ve özellikle mahremiyet konusunda (erkek bakıcının demanslı bir kadını banyo ettirmesi gibi) bir kriz ortamı oluşabilmektedir. Bu gibi durumlar için ise, bakım sunan kişilerin eğitilmesi, biyografi çalışması gibi (Specht-Toman, 2018) uygulamaların bakım hizmetine dahil edilmesi, bakım sunulan bireyin anlaşılması

açısından yararlı olacaktır.

Tüm bu ifadelerin ışığında, yaşlılık çalışmalarında toplumsal cinsiyet unsurunun, yaşlılığın ve en önemlisi yaşlanma sürecinin deneyimlenmesine yönelik incelemelerde dikkate alınması, Türkiye’de yaşlılığın nasıl oluşturulduğu ve sonraki süreçlerde yaşlılığa karşı hem bireysel hem de toplumsal tutum ve algıların nasıl şekillendiğini anlamak açısından yararlı olacaktır.

Kaynakça

Altun, H. O. (2009). Hakaret anlamı olmayan kelimelerin hakaret amaçlı kullanımı. *Acta Turcica*, 1(2/1), 1-15. Erişim adresi: <http://www.acarindex.com>

Arun, Ö. (2015a). Eşitsizliklerin kavşağında: Çağdaş Türkiye’de yaşlılık ve sağlık. D. Alptekin (Yay.haz.). *Hasta Toplum içinde*, (s. 125-144). Ankara: Nobel.

Arun, Ö. ve Elmas, Ç. (2016). Yaşlılıkta ayırım: çağdaş Türkiye’de yerel yönetimleri bekleyen zorluklar. *Sosyoloji Dergisi*, 36(2), 351-372. doi: 10.16917/iusosyoloji.291221

Arun, Ö. ve Pamuk, D. (2014). Kurumsal bakım sektöründe ageism: Yaşlı bakım personelinin yaşlanma ve yaşlılığa ilişkin ayrımcı tutumlarının nedenleri ve müdahale önerileri. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, IV(2), 19-43. doi: 10.13114/MJH.201428426

Baştürk-Akca, E. ve Tönel, E. (2011). Erkeklik çalışmalarına teorik bir çerçeve: Feminist çalışmalardan hegemonik erkekliğe. İ. Erdoğan (Yay. haz.). *Medyada Hegemonik Erkeklik ve Temsil içinde*, İstanbul: Kalkedon Yayınları.

De Beauvoir, S. (1956). *The Second Sex*. (H. M. Parshley, Çev.) London: Jonathan Cape.

De Beauvoir, S. (1970). Yaşlılık. (O. Canberk, ve E. Canberk, Çev.) Ankara: Milliyet Yayın.

D Beauvoir, S. (2014). *Moskova’da Yanlış Anlama*. (A. Bora, Çev.) İstanbul: YKY.

Boyle, G. (2017). Revealing gendered identity and agency in dementia. *Health & Social Care in the Community*, 25(6), 1787-1793. doi: 10.1111/hsc.12452

Butler, R. N. (1969). Ageism: Another form of bigotry. *The Gerontologist*, 9(1), 243-246. doi: 10.1093/geront/9.4_Part_1.243

Cahill, S. E. (1986a). Childhood socialization as recruitment process: Some lessons from the study of gender development. P. Adler, ve P. Adler (Yay.haz.). *Sociological Studies of Child Development içinde*(s. 163-186). Greenwich, CT.

Calasanti, T. (2005). Ageism, gravity and gender: Experiences of aging bodies. *Generations*, 29(3), 8-12.

Calasanti, T., Slevin, K. F. ve King, N. (2006). Ageism and feminism: from “Et Cetera” to center. *NWSA Journal*, 18(1), 13-30.

Chesley, N. (2011). Staying at home fathers and breadwinning mothers: Gender, couple dynamics, and social change. *Gender & Society*, 25(5), 642-664. doi: 10.1177/0891243211417433

Crompton, R. (1996). *Gender and Class Analysis*. D. Lee, ve B. Turner (Yay.haz.). *Conflicts About Class içinde* (s.115-126) London: Longman.

Demez, G. (2005). *Kabadayıdan Sanal Delikanlıya Değişen Erkek İmgesi*. İstanbul: Babil.

Demez, G. (2012). Gençlik İdeali: Anti-aging uygulamaları ve değişen yaşlılık algılarının medyada temsili. *Ethos: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 5(1), 94-120.

Demir, I. (2017). Mizah dergilerinde yaş ayrımcılığının yeniden üretimi. *Senex Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 57-75. doi: 10.24876/senex:2017.4

- Deutscher, P. (2008). *The Philosophy of Simone de Beauvoir: Ambiguity, Conversion, Resistance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Karaboğa, F. (2008). Evlenme Geleneğinin Değişen Karakteri Üzerine Bir İnceleme (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Açık Arşiv Veritabanı'ndan erişildi (no:1930)
- Krekula, C. (2007). The Intersection of Age and Gender: Reworking Gender Theory and Social Gerontology. *Current Sociology*, 55(2), 155–171. doi: 10.1177/0011392107073299
- Krekula, C. (2009). Age coding- on age-based practices of distinction. *International Journal of Ageing and Later Life*, 4(2), 7-31. doi: 10.3384/ijal.1652-8670.0942
- Laz, C. (1998). Act your age. *Sociological Forum*, 13(1), 85-111. ISSN: 1573-7861
- Moore, V. A. (2001). "Doing" racialized and gendered age to organize peer relations: Observing kids in summer camp. *Gender & Society*, 15(6), 835-853. doi: 10.1177/089124301015006004
- Nelson, T. N. (2015). Ageism: Prejudice against our feared future self. *Journal of Social Issues*, 61(2), 207-221. doi: 10.1111/j.1540-4560.2005.00402.x Cited by: 174
- Reitinger, E., Lehner, E., Pichler, B. ve Heimerl, K. (2016). „Doing Gender“ im Altenheim Perspektiven von Mitarbeitenden und Führungskräften. *Zeitschrift für Gerontologie und Geriatrie*, 49(8), 700–705. doi: 10.1007/s00391-016-1147-5
- Richter, A. (2018). Analogy of Co-construction? Intersectional Perspectives on "Doing Age" and "Doing Gender". XIX ISA World Congress of Sociology (s. 1). Toronto, Canada: Metro Toronto Convention Center.
- Silver, C. B. (2003). Gendered identities in old age: Toward (de)gendering? *Journal of Aging Studies*, 17(2003), 379–397. doi: 10.1016/S0890-4065(03)00059-8
- Smith, J. A., Braunack-Mayer, A., Ritter, G. ve Warin, M. (2007). "I've been independent for so damn long!" Independence, masculinity and aging in a help seeking context. *Journal of aging studies*, 21(4), 325-335. doi: 10.1016/j.jaging.2007.05.004
- Smith, P. ve Riley, A. (2016). Kültürel kurama giriş. (S. Güzelsarı, ve İ. Gündoğdu, Çev.) Ankara: Dipnot Yayınları.
- Specht-Toman, M. (2018). Biografiearbeit in der in der Gesundheits-, Kranken- und Altenpflege. Berlin: Springer Verlag.
- Thomson-Jr, E. H. ve Barnes, K. (2016). Older men's blueprint for "being a man". *Men and masculinities*, 19(2), 119-147. doi: 10.1177/1097184X15606949
- Tidd, U. (2004). *Simone de Beauvoir*. New York: Routledge.
- Türk Dil Kurumu Genel Türkçe Sözlük. 01. 12. 2018 tarihinde tdk.gov.tr adresinden alınmıştır.
- Twigg, J. (2004). The body, gender and age: Feminist insights in social gerontology. *Journal of Aging Study*, 18(1), 59-73. doi: 10.1016/j.jaging.2003.09.001
- Utrata, J. (2011). Youth Privilege: Doing age and gender in Russia's single-mother families. *Gender and Society*, 25(1), 616-641. doi: 10.1177/0891243211421781
- West, C. ve Zimmerman, D. H. (1987). Doing Gender. *Gender & Society*, 1(2), 125-151. doi: 10.1177/0891243287001002002
- West, C. ve Zimmerman, D. H. (2009). Accounting for doing gender. *Gender & Society*, 23(1), 112-122. doi: 10.1177/0891243208326529

Westwood, S. (2016). Gender, sexuality, gender identity and dementia: (in)equality issues. S. Westwood ve E. Price (Yay.haz.), Lesbian, Gay, Bisexual and Trans* Individuals Living with Dementia: Concepts, Practice and Rights içinde (s. 41-54). New York: Routledge.

Zeman, Z. ve Zeman, M. G. (2015). Young heart in old body: Experiences of ageing from older persons' perspective. *Etnoloska Tribina*, 45(2015), 72-85. doi: 10.15378/1848-9540.2015.38.03